

Albansko-srpski brakovi: između medijskog predstavljanja i stvarnosti

U leto 2008. godine sam prvi put u albanskim novinama pročitala članak o brakovima albanskih žena u Srbiji¹. Govorilo se o tome kako su se dva srpska muškarca iz oblasti Sandžaka zaljubila u dve Albanke sa severa Albanije i kasnije se njima oženili. Ljubav između Srba i Albanaca naglašavala se kao jedna vrsta simbolične reakcije na suprotnost, kolektivnu mržnju između ova dva naroda. Cilj članka bio je da pokaže kako ljubav ne haje ni za kakve barijere. Pod barijerama se u konkretnom slučaju podrazumevala bolna istorija konflikta i rata na Kosovu, brojni negativni stereotipi, kao i visok nivo nepoznavanja socijalnih, ekonomskih, kulturnih i političkih realnosti, kako Srba o Albaniji i Kosovu, tako i Albanaca o Srbiji.

Život u tabloidu i tabloid u prevodu

Od tada su objavljeni mnogi članci i reportaže o mešovitim brakovima, kako u srpskim, tako i u albanskim medijima, a snimljeno je i nekoliko dokumentaraca. Ovi tekstovi i filmovi daju preliminarne informacije potrebne da bi se stekla opšta slika o učestalosti i geografskoj rasprostranjenosti ovih brakova, ali se često, posebno u slučaju srpskih medija, oni pretvaraju u reprodukovanje stereotipnih diskursa – o „sposobnosti i talentu albanskih žena da budu dobre domaćice i pokorne žene“, nasuprot egoizmu srpskih žena sa sela koje bi radije potražile udobnosti modernog života u velikim gradovima, bez ozbiljnih porodičnih angažovanja, kao što su potčinjenost muževljevoj porodici i boravak u kući radi podizanja dece. U albanskim medijima, međutim, prevladava neka vrsta osuđujuće iritiranosti tim ženama i njihovim porodicama za koje se aludira da su ih prodali za dve-tri hiljade evra. Ali, ne možemo ni sve članke staviti u isti koš, jer sve zavisi od ozbiljnosti određenih medija. Izdvajaju se opširni i informativni članci, kao što je reportaža Dragane Nikoletić „Bračna lutrija: Srbin i Albanka“, objavljena u *National Geographic* Srbija.² Isto tako želim da istaknem članke i intervju Eljone Džepe u albanskim medijima, zbog visokog stepena odgovornosti sa kojim je tretirala ovo pitanje.³

Postoje mnogi članci, posebno u tabloidnoj štampi, koji služe gore pomenutim stereotipima, a naročito o: a) diskursu plodnosti albanskih žena i b) činjenici da su sela na jugu Srbije ostala bez žena čija je obaveza da muzu krave ili da se brinu o kokošima. Na taj način se proizvodi i reprodukuje slika albanske žene kao mašine za razmnožavanje i sluškinje bez glasa – ni malo strana slika o Albankama u Srbiji. Interesantno je

* Armanda Hisa (*Armanda Hysa*) je antropološkinja iz Tirane. Doktorirala je na Univerzitetu u Tirani, a bila je i gostujuća istraživačica i predavačica na Univerzitetском koledžu u Londonu, istraživačica na albanskom Institutu za folklor i direktorka Nacionalnog centra za tradicionalne aktivnosti albanskog Ministarstva kulture. Njena istraživanja obuhvataju osmansko nasleđe na Balkanu, naročito stare čaršije i međuetničke odnose Albanaca sa Srbima i Makedoncima, s posebnim fokusom na fenomen mešanih brakova između Srba i Albanci sa severa Albanije.

1 Želim da se zahvalim Mariji Mandić, kolegini i prijateljici sa Balkanološkog instituta Srpske akademije nauka i umetnosti, koja ne samo da me je pratila u započinjanju terenskog rada, već je i aktivno učestvovala u njemu. Bez njenog učešća, pokretanje studije na terenu bi bilo izuzetno teško.

2 <http://www.nationalgeographic.rs/reportaze/clanci/736.html>. Želim da zahvalim gospođi Nikoletić na datoj pomoći pri kontaktiranju prvih mešovityh parova na terenu. Iako nas nije poznavala, nije se ustručavala da nam pošalje brojeve mobilnih telefona kojima je raspolagala, čime nam je znatno pojednostavila započinjanje istraživanja na terenu.

3 Eljona Džepa i Katarina Gajić su organizovale izložbu fotografija sa mešovitym albansko-srpskim porodicama u oktobru 2012. godine u Tirani. <http://www.panorama.com.al/kuratorja-e-ekspozites-elona-xhepa-perse-behen-martesar-shqiptaro-serbe/>

da većina članaka objavljenih na albanskom nisu originalni tekstovi, nego prevodi iz srpskih tabloida, praćeni naslovima čiji je cilj da izazovu negativna osećanja i reakcije među Albancima, kao što su „Kurve iz Albanije čekaju u redu da se udaju za srpske starce”⁴ ili „Agencije organizuju putovanja za pronalaženje muževa u Srbiji. Devojka: Prevarili su nas, rekli su da ćemo ići u Hrvatsku”.⁵

Što je najvažnije, pravi glas žena udatih u Srbiji ili nedostaje ili njime manipulišu opisani mediji. Tako u srpskim medijima izgleda kao da u većini priloga govori samo jedna žena koja izgovara iste reči: da je zadovoljna životom u Srbiji, da se mnogo voli sa mužem, da nisu naišli ni na kakve probleme i predrasude u domaćem društvu. U albanskim medijima, nasuprot tome, njihov je glas, takoreći, potpuno izostao, osim ponekog slučaja gde žene pred kamerama i ljudima iz kuće pričaju kao što je gore navedeno, a iza kamera pričaju o strašnom životu, o braku sa prevarama, o uključenosti bračne mafije itd.

Antropološkinja Armanda Hisa sa jednom od Albanki udatoj u Srbiji

Organizovani kriminal ili neorganizovana muka

Često mi se obraćaju prijatelji, ali i drugi ljudi koji znaju da sam započela ovo istraživanje, zainteresovani da saznaju šta je zaista u pitanju, da li se tu radi o organizovanoj trgovini ženama i da li zaista ima roditelja u Albaniji koji prodaju svoje kćeri za određene sume. Budući da nemam luksuz da budem jednostavno istraživač, neizbežno je da u toku istraživanja na neki način budem i neko ko pojašnjava, tumači i prevodi javno mnjenje i da se potrudim da se bar ova pojava, koja je probila mnoge realne i mentalne granice i koja srodničkim odnosima ujedinjuje dve oblasti u Albaniji i Srbiji, ne pretvori u još jednu tačku podele i konflikta. To ne znači da treba da se prikriju slučajevi prevara ili da se negira da pojedinci zarađuju na potrebama ovih ljudi. Na kraju krajeva, kako možemo da se pretvaramo da potpuno patološki odnosi, koji već postoje u međusobnoj percepciji dveju etničkih grupa, mogu da se prevaziđu normalnim putevima koji gotovo da ne postoje? Ali, ostajem pri mišljenju da pre nego što potražimo moguće manipulacije, u prvom redu, treba da razumemo razloge koji su doveli do stvaranja ovih neobičnih srodničkih veza u ambijentu u kom su predrasude i negativni stereotipi uobičajena pojava. Dakle, ne treba gubiti iz vida glavnu kategoriju koja je predmet istraživanja: kategoriju napaćenih ljudi.

Iz tog razloga sam istraživanje o mešovitim albansko-srpskim brakovima strukturalisala na takav način, da se analiza medijskog diskursa može suočiti sa kompleksnom realnošću na terenu. Sandžak, Raška, oblast planine Javor, sela od granice sa Crnom Gorom do Nove Varoši i Ivanjice ostaju zone sa najvećom koncentracijom mešovityh al-

⁴ <http://botasot.info/shqiperia/311524/kurvat-e-shqiperise-ne-radhe-per-tu-martuar-me-pleqte-beqar-te-serbise-foto-beograd/>

⁵ <http://www.gazetatema.net/web/2014/07/05/dy-agjenci-martesore-dergojne-dhjetera-vajza-nga-shqiperia-ne-serbi-diten-e-vidovdanit-per-te-gjetur-burre/>

bansko-srpskih parova, mada su oni sada rasprostranjeni po celoj Srbiji – od Kuršumlije u neposrednom susedstvu Kosova, Vranja, Niša, Čačka, Užica pa do Sremske Mitrovice u Vojvodini. Albanke udate u Srbiji uglavnom dolaze iz sela oko Lješa, Skadra i Puke i sve su katolkinje, sa ponekim veoma retkim izuzetkom.

Teško je sa sigurnošću utvrditi koliki je broj ovih brakova, ali šef humanitarne organizacije „Stara Raška“, Vojin Vučićević, potvrđuje da se radi o oko 350 takvih brakova u celoj Srbiji. Do sada sam za proučavanje odredila 13 slučajeva. Moja težnja je bila da se, pre nego što istražim određene tematike pojedinačnih slučajeva, detaljnije upoznam sa situacijama i uslovima koji su omogućili pokretanje i realizaciju tih brakova.

Na terenu

Ova i mnoga druga planirana pitanja, ali i neplanirana, koja proizilaze iz razgovora, kao i životne priče žena i muškaraca koje sam intervjuisala ili sa kojima sam razgovarala, čine zapanjujući materijal za upoznavanje stvarnosti dveju, zapravo perifernih zona obe države, Albanije i Srbije. U svakom razgovoru ima potencijala za razvijanje istraživanja o mnogo različitih tema – na primer, o odnosu centar-periferija, prelasku i rušenju mentalnih barijera i realnih granica, realnom stanju i statusu žena u ove dve zone, kao i predstavljanju ovog statusa u diskursu, odnosu patrijarhalnost-muževnost, različitim nivoima patrijarhalnosti, odnosu obrazovanja i nacionalizma itd.

Želela bih da pišem naširoko o ovom materijalu, o do sada sakupljenim podacima, ali ovde ću se osvrnuti na dva momenta koji su bili vrlo dirljivi za mene kao antropologa na terenu, koji sadrže humanu dimenziju ovog istraživanja i koji su veoma značajni upravo za ranije naznačenu kategoriju napaćenih ljudi.

Slučaj 1 – susret sa M. i D. u jednom sandžačkom selu

Kada sam stigla, D. me je dočekala sa radošću koju nije mogla da sakrije. Stegla me je jako i ponavljala je: „Došla si iz Tirane da me vidiš, došla si iz Tirane da nas vidiš, ti si moja sestra”. Zazvonio je telefon. D. je rekla na albanskom: „Da, da, došla je, evo je ovde sa mnom... i reći ću joj da dođe i kod tebe, eee, došla je da nas vidi, došla je da se interesuje za nas, nisu nas zaboravili bre, brine se Albanac za svoje – eeej Salji Beriša, nije nas zaboravila vlada, poslali su ljude da nas vide”.

Začuđena onim što čujem, pitala sam D. kako stoje stvari. Činjenica je da se između Albanci udatih u nekoliko sela na Javoru i u Sandžaku stvorila jedna mreža prijateljstva. Većina njih su na albanskom razgovarale svaki dan telefonom, iako se nikada nisu lično sastale. Neko je pustio glasinu da će albanska vlada uskoro poslati nekoga da vidi kako one žive u Srbiji. Velika nada se krila iza izgovaranja ovih reči, što nije imalo veze sa nadom u finansijsku pomoć, nego sa nadom da one nisu bile zaboravljene među planinama, da se neko brine o njima... i meni je bilo žao što sam morala da im to pokvarim, nisam bila osoba koju su očekivale! Bilo mi je žao što sam morala da im objasnim da su to samo glasine. „Ne! Isto je. Ti si došla da nas vidiš, da se interesuješ za nas. Isto je, ti si naša sestra.” M. je kuvala kafe, D. je pržila krompire i šalila se sa svekrom oko toga zašto muškarci u selu ostaju neoženjeni iako ima mnogo neudatih devojaka. Svekar je čuvao dve devojčice starosti 2 i 4 godine. U jednom trenutku kada su bili sami u sobi i ja sam tiho ušla, starac R. je govorio unuci: „Sunce moje, kaži: ja ću biti dobar čovek...” i to je govorio smirenošću čoveka koji kao da poseduje svet. Kasnije, R. je počeo da priča kako ih je osoba koja je pronašla D. malo namučila i da su ih njegove usluge skupo koštale.

(Posrednik je obezbedio taksi, mito za prelazak granice bez vize, kao i zlato za veridbu i za te usluge je tražio određenu sumu, ali se tom sumom zloćudno manipuliše u albanskim medijima gde se ona predstavlja kao suma koju mladoženje plaćaju albanskim očevima da bi im otkupili kćeri.) „Ta osoba nas je mnogo namučila, ali nikada neću

prestati da mu budem zahvalan. Kakve veze ima što nas je taj čovek odrao za pare? Šta bi se desilo sa mnom i sa M. da njega nije bilo? Ostali bismo kao dva usamljena kukavca i sigurno bismo ostali bez njih”, rekao je gledajući u unuke. „Ako je cena da imamo ova dva anđela bila da nas namuči jedan loš čovek, onda je bilo vredno toga...”

Slučaj 2 – sastanak sa prvom ženom iz ove grupe udatom u Srbiji

V. je imala i jetrvu Albanu. Nakon što je prošao strah i briga da nisam novinarka, prvoj Albani udatoj u Srbiji sam prenela pozdrave od R, zajedničkog prijatelja. On je 2006. radio na terenu na Pešteru, sa guslarima iz te oblasti. Nakon što se saznalo da je Albanac, rekli su mu da je potreban jednoj porodici jer albanska mlada nije znala ni reč srpskog. „Pre nego što sam se udala, nije mi nikada palo na pamet da ću doći u ovu zabit. Mislila sam da je najgore mesto u inostranstvu bolje nego najbolje mesto u Albaniji...”. R. je otišao tamo i napravio joj je neku vrstu početnog rečnika, i izjadali su se jedno drugome. Kada sam joj prenela pozdrave od R, ona me je jako zagrlila. „Oh“, rekla je, „ja sam u to vreme samo plakala, nisam znala gde sam... Kuvala sam kafu za gosta i kad me je pozdravio na albanskom, kafe su mi ispale iz ruku i briznula sam u plač... Ne sećam se ni šta mi je rekao ni šta sam mu rekla, znam samo da mi je strašno nedostajalo sve iz Albanije i da sam bila u suzama... Nikada u životu neću zaboraviti tog momka i on mi je rekao da me nikada neće zaboraviti i evo održao je reč”.

Tako su se žene kroz plač prisjećale uspomena iz prvih meseci života u srpskom selu. Sada imaju decu, jedna dvoje, druga troje, sagradili su kuću, sa muževima su bile u veoma dobrim odnosima – i to je bilo jasno, bez potrebe da se dalje govori. Ali uspomene sa početka su nas rasplakale sve tri. Ne verujem da možeš napraviti kvalitetno istraživanje o ženama u patrijarhalnim sredinama, a da ne proživiš takve trenutke.

Od svih razmatranih slučajeva, jasno je da plaćanje o kome se toliko govori u medijima nije „cena mlade”. Ovde se ne radi o kupoprodajnom procesu, već je to cena posrednika, bile to agencije ili ljudi, kao što se događa u bilo kojoj zemlji sveta. Problemi su se mogli desiti sa nekim posrednikom koji nije obavio uslugu onako kako treba i nije vratio novac, ali to nije problem koji se tiče samih brakova. Neke žene nisu propustile da naglase koliko uvređeno su se osećale zbog medijske obrade te tematike. Želja i potreba za stvaranjem porodice i strah od života provedenog u samoći su probili čvrste barijere. Upravo to zaslužuje da bude u centru pažnje, da bi se kasnije razumelo sve drugo u vezi sa ovim brakovima.

Ti događaji na terenu pomažu da razmišljaš izvan kategorija prijateljskog ili neprijateljskog naroda. Sva pomenuta pitanja su veoma interesantne teme za istraživanje, ali teren nas uvek iznova podseća da ovo istraživanje nikada ne sme izgubiti iz vida kategoriju napaćenih ljudi. To je, po mom mišljenju, preduslov da se medijsko predstavljanje i proučavanje albansko-srpskih brakova vrši izvan predrasuda ili emocija društva u kom živimo.

Preveo s albanskog: Filip Vukadinović